

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: Марија (Никола) Маљковић

Тема: ПОВЕЗАНОСТ ШКОЛСКОГ НЕУСПЕХА И СУКОБА СА ЗАКОНОМ У ПЕРИОДУ АДОЛЕСЦЕНЦИЈЕ

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Датум и орган који је именовао Комисију:

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на XV редовној седници одржаној 25.08.2020. године.

Састав Комисије:

1. др Данка Радуловић, редовни професор, ужа научна област Психологија криминала и поремећаја понашања, изабрана у звање 2014. године, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, председник
2. др Зоран Илић, редовни професор, ужа научна област Теоријски и методски приступи у превенцији и третману поремећаја понашања, изабран у звање 2011. године, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, ментор
3. др Бранислава Поповић-Ћитић, редовни професор, ужа научна област Теоријски и методски приступи у превенцији и третману поремећаја понашања, изабрана у звање 2018. године, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, члан
4. др Горан Јованић, ванредни професор, ужа научна област Теоријски и методски приступи у превенцији и третману поремећаја понашања, изабран у звање 2018. године, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, члан
5. др Душица Малинић, научни сарадник, ужа научна област Општа педагогија, изабрана у звање 2015. године, Институт за педагошка истраживања у Београду, члан

2. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме: Марија (Никола) Маљковић

Датум рођења, општина, република: 03.09.1982. године, Београд, Србија.

Марија Маљковић запослена је на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Професионалну каријеру започела је 2008. године, на Институту за ментално здравље у Београду, а 2009. године положила је државни испит у Министарству здравља Републике Србије. Од јануара 2011. године до марта 2012. године била је запослена на Институту за криминолошка и социолошка истраживања у Београду, на радном месту истраживача приправника. Од марта 2012. године запослена је на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, као сарадник у звању асистента за ужу научну област Теоријски и методски приступи у превенцији и третману поремећаја понашања.

Учествовала је у реализацији пројекта основних истраживања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *„Криминал у Србији: феноменологија, ризици и могућности социјалне интервенције* (бр. 47011) Института за криминолошка и социолошка истраживања. Похађала је већи број сертификованих едукативних семинара, а тренутно је на завршној години едукације из Системске породичне терапије, коју организује Институт за ментално здравље у Београду. Од 2018. године члан је редакције и секретар часописа „Социјална мисао“.

Марија Маљковић је до сада објавила око 50 научних радова, презентујући их на домаћим и међународним скуповима.

Подаци о претходном школовању

Марија Маљковић завршила је основне академске студије 2008. године на Универзитету у Београду, Дефектолошком факултету, Смер за превенцију и ресоцијализацију лица са поремећајима у друштвеном понашању, са просечном оценом 9,27 и стекла звање дипломирани специјални педагог.

Докторске студије уписала је 2008. године на Универзитету у Београду, Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, студијски програм Специјална едукација и рехабилитација. Испите предвиђене програмом докторских студија положила је са просечном оценом 9,4.

3. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Наслов докторске дисертације

ПОВЕЗАНОСТ ШКОЛСКОГ НЕУСПЕХА И СУКОБА СА ЗАКОНОМ У ПЕРИОДУ АДОЛЕСЦЕНЦИЈЕ

Преглед докторске дисертације

Докторска дисертација **„Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом у периоду адолесценције“** написана је на 172 стране и садржи следеће елементе: насловну страну на српском и енглеском језику, страницу са информацијама о ментору и члановима Комисије, сажетак на српском и енглеском језику, садржај, текст рада по поглављима,

литературу, прилоге, биографију аутора, Изјаву о ауторству, Изјаву о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјаву о коришћењу.

Докторска дисертација садржи следећа поглавља: Увод (1-3 стр.), Теоријски део (3-57 стр.) подељен у три поглавља: Сукоби са законом (4-22 стр.), Школски неуспех (22-47 стр.) и Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом (47-57). Истраживачки део (58-138 стр.) садржи следећа поглавља: Предмет, циљеви, задаци и хипотезе истраживања (59-60 стр.), Методе истраживања (60-64 стр.), Резултати истраживања и дискусија (64-138 стр.) и Закључак (139-140 стр.).

Докторска дисертација садржи 73 табеле и 2 графикона.

Литературу чини 379 библиографских јединица, од тога је 41% референци објављено у последњих десет година, а преко 90% је на енглеском језику. Пописом литературе обухваћени су најрелевантнији теоријски и емпиријски радови од фундаменталног значаја за обрађивану проблематику.

4. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Уводни део рукописа докторске дисертације посвећен је питањима различите концептуализације појма школског неуспеха, сагледавању тежине и комплексности његових последица, а посебно у контексту значајне повезаности са малолетничком делинквенцијом. Указује се на то да не постоји потпуна сагласност о томе који све фактори из школског окружења чине етиолошку основу малолетничке делинквенције и још мање о њиховом непосредном или посредном утицају на то понашање, као и медијатора преко којих делују.

Теоријски део докторске дисертације подељен је на три целине у виду поглавља посвећених сукобима са законом, школском неуспеху и повезаности та два феномена.

У првом делу под називом *Сукоби са законом* детаљно су приказане дефиниције и појмовна одређења малолетничке делинквенције схваћене у ужем и ширем смислу, као и дефиниција сукоба са законом који настају као последица делинквентног понашања. Такође, приказане су основне карактеристике малолетничког криминалитета у Републици Србији, са посебним освртом на општи тренд, структуру извршених кривичних дела, као и анализу у односу на пол, школску спрему, образовни статус и породичне прилике малолетника. Предмет посебне анализе била је кривично-правна реакција на криминалитет малолетника у Републици Србији. На крају првог дела наведени су основни теоријски приступи у објашњењу делинквенције и то: биолошке, психолошке и социолошке теорије.

У другом делу под називом *Школски неуспех* анализира се питање концептуализације појма али и ширег конструкта школског неуспеха. Полазно становиште овог дела дисертације је да школски неуспех представља вишедимензионални феномен кога чине субдимензије: низак општи успех, похађање допунске наставе, поправни испити, понављање разреда, затим бежање са часова и бежање од школе, постојање и врста дисциплинских казни, прекиди у школовању и напуштање школе. Посебна пажња посвећена је етиологији школског неуспеха, а фактори су сагледавани у односу на подручје или ниво деловања: Фактори индивидуалног нивоа обухватају одређене личне карактеристике, као што су: интелектуалне способности, неуробихејвиорални проблеми, мотивација, однос ученика према школи, афективне црте личности, селф концепт, локус контроле, одређени психијатријски поремећаји, здравствено

стање, пол и други; Фактори породичног нивоа укључују: социоекономски и социокултурни статус породице, структуру породице (са ким дете живи, број деце и редослед рођења), васпитне ставове и стилове родитеља, образовни статус родитеља, као и очекивања и укљученост родитеља у образовање детета; Фактори на нивоу школе односе се на карактеристике наставника и наставе; Фактори вршњачког нивоа обухватају: карактеристике вршњака и њихова образовна постигнућа, њихово школско ангажовање, ставове које имају према постизању школског успеха, као и проблематично понашање вршњака; и Фактори на нивоу заједнице односе се на: степен организованости или дезорганизованости суседства, ниво криминала или вршњачког насиља, културолошке вредности, срединске разлике (рурална или урбана средина), а као најзначајнији фактор истражује се сиромаштво.

Трећи део под називом *Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом* нуди кратак историјски преглед истраживања малолетничке делинквенције. Већ од самих почетака истраживања у овој области постало је јасно да некаква веза између школског неуспеха и делинквенције постоји. Међутим, о природи те везе и данас постоје како теоријска неслагања тако и размимоилажења у погледу тумачења емпиријских налаза. Из тог разлога у наставку су наведена основна теоријска разматрања односа школског неуспеха и делинквенције, а дат је и приказ резултата најзначајнијих емпиријских истраживања о односу ова два сложена феномена. На крају трећег дела представљен је концепт ризичних и протективних фактора, са посебним освртом на ризичне факторе малолетничке делинквенције у школској средини.

Комисија сматра да је теоријски оквир конципиран на адекватан начин што омогућава систематичан и целовит увид у предмет истраживања.

Истраживачки део докторске дисертације садржи три поглавља.

Прво поглавље под називом *Предмет, циљеви, задаци и хипотезе истраживања*, започиње формулисањем предмета истраживања. Први **предмет** истраживања дефинисан је као утврђивање димензионалности школског неуспеха, односно анализа латентне структуре индикатора којима је школски неуспех операционализован. Други **предмет** истраживања је утврђивање димензионалности сукоба са законом, природе тих димензија и њиховог хијерархијског односа. Трећи и свакако најважнији **предмет** истраживања је утврђивање повезаности и предикторске способности латентних варијабли школског неуспеха и сукоба са законом.

На основу дефинисаног предмета истраживања, формулисани су следећи **циљеви**: утврђивање правца повезаности и предиктивне способности појединих модалитета школског неуспеха на облике и број сукоба са законом; утврђивање разлика у школском неуспеху између испитаника који имају и испитаника који немају сукобе са законом; утврђивање утицаја школског неуспеха на тежину делинквентног понашања и утврђивање разлика по полу у утицајима школског неуспеха на сукобе са законом.

Комисија сматра да је предмет истраживања адекватно научно утемељен, заснован на савременим теоријским концептима и емпиријским студијама.

Кандидаткиња је поставила неколико **хипотеза**: 1. Школски неуспех представља хијерархијски уређен скуп понашања појединаца у процесу образовања чије крајње манифестације могу варирати од категорије лош успех у учењу, преко прекида у школовању па

све до напуштања школовања. 2. Сукоби са законом могу се на поуздан и валидан начин операционализовати као чињење кривичних дела и прекршаја, као и рецидивизам у том понашању. 3. Постоји статистички значајан и непосредан утицај школског неуспеха на сукобе са законом. 4. Постоје статистички значајне разлике у школском неуспеху између испитаника којима су изречене ванинституционалне кривичне санкције и испитаника којима су изречене институционалне кривичне санкције. 5. Постоје статистички значајне разлике у утицају школског неуспеха на сукобе са законом код дечака и девојчица.

С обзиром да су хипотезе постављене на основу претходно анализираних теоријских поставки и резултата емпиријских истраживања и изведене из јасно дефинисаног предмета и циљева истраживања, комисија оцењује да су хипотезе адекватно формулисане.

Друго поглавље *Методe истраживања* садржи опис процедура истраживања, односно време и место истраживања, узорак, варијабле, примењен инструмент за прикупљање података и начин обраде података.

Емпиријско истраживање реализовано је у периоду од маја до октобра 2019. године. Подузорак младих у сукобу са законом испитан је у следећим установама: Градском центру за социјални рад у Београду, и то у општинским одељењима: Звездара, Стари Град, Нови Београд, Земун, Палилула, Савски венац и Вождовац, Заводу за васпитање деце и омладине у Београду, Заводу за васпитање омладине у Нишу, Заводу за васпитање деце и омладине у Књажевцу, Васпитно-поправном дому у Крушевцу и Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљеву. Подузорак средњошколаца испитан је током првог полугодишта школске 2019/20. године. У истраживање су укључене четири средње школе са територије Школске управе Београд и то: Гимназија „Патријарх Павле“, Медицинска школа „Београд“, Хемијско-прехрамбена технолошка школа и Друга економска школа.

Узорак истраживања обухватио је 665 испитаника, оба пола, узраста од 14 до 22 године. С обзиром на предмет истраживања узорак је обухватао два подузорка. Први подузорак чинило је 217 младих у сукобу са законом, који су испитивани у заводским или ванзаводским условима у зависности од изречене кривичне санкције. Други подузорак чинило је 448 средњошколаца, изабраних случајним избором средње школе и по једног одељења сваког разреда (од првог до четвртог).

Варијабле школског неуспеха имале су статус предиктора или тзв. независних варијабли и њих је у истраживању било 45. Варијабле које се односе на сукобе са законом имале су статус критеријских или зависних варијабли и њихов укупан број је 17. Социодемографских варијабли било је 12 и оне су осим за опис узорка разматране и као могуће одреднице сукоба са законом које могу да помогну да се лакше и боље сагледају односи између сукоба и школског неуспеха. Дакле, укупан број варијабли у истраживању, рачунајући оне предикторске, критеријске и социодемографске је 74. С обзиром да је број испитаника у узорку 665 може се рећи да истраживање у потпуности задовољава критеријум односа између броја ентитета у узорку и броја варијабли 5:1.

Подаци у истраживању прикупљани су посебним *Упитником за прикупљање података о школском неуспеху и сукобима са законом*. Упитник је конструисан само за потребе овог истраживања. Испитаници су добровољно учествовали у попуњавању Упитника о чему су се претходно изјаснили. Сам начин прикупљања података одвијао се у потпуно анонимној

ситуацији, јер је попуњавање Упитника било групно и јер се Упитником није тражило потписивање или саопштавање било ког податка којим би се испитаник могао идентификовати.

Основна анализа података урађена је коришћењем метода дескриптивне и непараметријске статистике. За испитивање односа између школског неуспеха и социодемографских карактеристика са сукобима са законом коришћене су мултиваријатне методе: прво Анализа главних компоненти, а онда регресиона и каноничка дискриминативна анализа.

Комисија стоји на становишту да је примењена методологија истраживања овог феномена јасно и прецизно представљена, да је адекватна предмету и циљу истраживања и да задовољава савремене методолошке стандарде.

Треће поглавље Истраживачког дела докторске дисертације под називом *Резултати истраживања и дискусија* садржи седам посебних целина.

Прва целина односи се на *Структуру варијабли школског неуспеха*. Школски неуспех је вишедимензионални феномен кога чине: Рецидивизам тежих проблема у понашању и непоштовању норми; Лош успех у учењу; Бежање са часова; Учешће у насиљу; Виктимизираност насиљем; Допунска настава; Прекиди у школовању и премештај у другу школу и Напуштање школовања.

Друга целина односи се на анализу и дискусију *Структуре варијабли сукоба са законом*.

У трећој целини детаљно су анализиране *Социодемографске карактеристике* испитиване популације и њихов однос са сукобима са законом.

У оквиру четврте целине анализиран је *Утицај школског неуспеха на сукобе са законом*.

Петна целина посвећена је анализи *Разлика у школском неуспеху између популације испитиваних са и без сукоба са законом*.

У шестој целини представљене су и анализиране полне разлике о утицају школског неуспеха на сукобе са законом.

Седма целина бави се односом полазних хипотеза и добијених резултата.

Комисија оцењује да резултати истраживања садрже табеларну, графичку и текстуалну презентацију добијених резултата који су приказани према претходно дефинисаним циљевима. Резултати истраживања представљени су прегледно и јасно. Табеларни прикази су адекватно насловљени, а након приказа су дата одговарајућа објашњења. Интерпретације резултата по целинама су јасно и адекватно формулисане уз њихово поређење са истраживањима која подржавају или оспоравају добијене резултате.

Закључни део дисертације сумира резултате како теоријске тако и емпиријске анализе, а сходно постављеним циљевима и полазним претпоставкама.

Изложени закључци су прецизни и базирају се на резултатима истраживања.

Литература представља списак од 379 референци претежно на енглеском језику.

Прилози садрже упитник који је коришћен за прикупљање података, биографију кандидаткиње, изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада, као и изјаву о коришћењу.

5. ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација „Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом у периоду адолесценције“ кандидаткиње Марије Маљковић представља оригиналан истраживачки рад. Оригиналноост дисертације огледа се како у избору предмета истраживања који је усклађен са владајућим теоријским оквирима, тако и у релевантним истраживачким доказима. Сходно несагласностима у теоријским разматрањима и емпиријским истраживањима, а посебно оним које говоре о утицају школског неуспеха на делинквентно понашање, кандидаткиња проблем третира како сложену динамичку структуру која има своје латентне димензије. Из тог разлога школски неуспех је операционализован са 45 појединачних варијабли, које на својеврстан начин представљају прву специфичност истраживачког приступа у овом истраживању. Друга карактеристика је дефиниција и операционализација делинквентног понашања, које доводи до сукоба са законом. Та дефиниција има класичан и у литератури широко прихваћени облик, чињење кривичних дела и прекршаја, али је операционализација тог феномена знатно другачија. Малолетничка делинквенција испитивана је у виду латентне димензије, дефинисане са пет варијабли међу којима најважнију улогу имају рецидивизам (у криминолошком значењу), постојање кривичне пријаве и постојање оптужнице. Егзистирањем пет појединачних варијабли омогућено је такође, да се малолетничка делинквенција осим, преко латентне димензије, посебно испитује и као рецидивизам, да се утврђују разлике између узорка испитаника који нису чинили кривична дела и оних који јесу, да се криминално понашање степенује на лакше, теже и тешке облике и најзад да се испитају полне разлике у односима школског неуспеха и делинквентног понашања. У наведеним могућностима највише се и огледа посебност у истраживању овог понашања.

Сумирајући резултате овог истраживачког подухвата кандидаткиња указује да школски неуспех има сложену унутрашњу структуру, која далеко превазилази класично схватање и свођење тог феномена на лош успех, понављање разреда или напуштање школовања. Та сложеност огледа се у постојању десет латентних димензија школског неуспеха.

Други, важан резултат је да ти фактори значајно утичу на делинквентно понашање, али да се степен тог утицаја мења зависно од фактора до фактора, као и да тај утицај није једнозначан јер некад може бити у предиктивном облику, некада само у облику повезаности (паралелности), а некада има медијаторску улогу.

Трећи значајан резултат односи се на издвајање десет фактора школског неуспеха и њихов утицај на тежину делинквентног понашања. Та тежина испитивана је врстом изречених санкција. У скоро свим случајевима у којима је тежина овог понашања операционализована као лакши, тежи и тешки облици делинквентног понашања, суштински важан, предиктивни утицај имали су лош успех у учењу у средњој школи, прекиди у школовању и премештај у другу средњу школу.

Четврти важан резултат је да школски неуспех не утиче исто на делинквентно понашање дечака и девојчица. На крају анализе разлика по полу јасно произлазе два важна закључка које треба имати у виду када се разматрају односи школских фактора и сукоба са законом. Први је да постоје очигледне етиолошке разлике у факторима преступништва младих које потичу из школског неуспеха, па вероватно и школског окружења уопште, које су темељене на разликама у полу. Те разлике се морају поштовати у креирању укупне просветне политике, а нарочито у

оном делу просветне функције задужене за процес васпитања младих. Други је да се на тим разликама морају креирати и спроводити превентивне интервенције.

Последњи важан резултат је да се превентивне интервенције када су у питању чиниоци делинквентног понашања из школског окружења, морају заснивати на оним факторима који су се показали као најзначајнији предиктори тог понашања, као и да морају бити прилагођене полним разликама.

6. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Maljković, M., Gutvajn, N., Kovačević-Lepojević, M., i Pijić, Lj. (2021). Educational status and problems of juvenile delinquents. U N. Gutvajn, J. Stanišić i V. Radović (Ur.), *Problems and Perspectives of Contemporary Education*. Institut za pedagoška istraživanja, Beograd. (M14)
2. Maljković, M. i Igrački, J. (2018). Child friendly justice – educational perspective. U I. Stevanović (Ur.), *Pravda po meri deteta* (335-344). Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. (M31)
3. Maljković, M. (2018). Školski neuspeh i/ili delinkvencija: modeli objašnjenja. *Socijalna misao*, XXV br. 95, 109-120. (M52)

7. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Приказ резултата истраживања је организован кроз тематске целине, чиме се олакшава праћење тока анализе, сразмерно великом броју укључених варијабли. Резултати истраживања су приказани највећим делом табеларно, сходно структури претходно постављених циљева. У тумачењу резултата емпиријског истраживања кандидаткиња је настојала да их сагледа у контексту доминантних теоријских концепата и резултата других истраживања.

Комисија сматра да је начин приказивања и дискусије резултата у складу са постављеним предметом, циљевима и задацима, методолошким правилима и етичким принципима.

8. КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом у периоду адолесценције“ кандидаткиње Марије Маљковић представља оригиналан истраживачки рад. Текст дисертације одговара претходно одобреном нацрту. Комисија констатује да су се стекли сви услови за јавну одбрану.

9. ПРЕДЛОГ

Комисија са задовољством предлаже Већу за мастер, специјалистичке и докторске студије Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, да прихвати извештај о оцени урађене докторске дисертације под називом „Повезаност школског неуспеха и сукоба са законом у периоду адолесценције“, кандидаткиње Марије Маљковић и упути га на даљу процедуру.

У Београду, 22.10. 2020. године

КОМИСИЈА:

др Данка Радуловић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију,
председник

др Зоран Илић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију,
ментор

др Бранислава Поповић-Ћитић, редовни
професор Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију,
члан

др Горан Јованић, ванредни професор
Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију, члан

др Душица Малинић, научни сарадник
Институт за педагошка истраживања у
Београду, члан